

Проф. др Станоје Ивановић

Учитељски факултет

Београд

UDK: 371.95

ISSN 1820 - 1911, 14 (2008), p. 223-230

ПОРОДИЧНИ УСЛОВИ, СЛОБОДНО ВРЕМЕ И КРЕАТИВНОСТ МЛАДИХ

***Резиме:** У раду се разматрају породични услови и њихов утицај на активности у слободном времену, па и на испољавање и развој креативности. Различита социјална искуства и различите могућности за неговање интересовања, јављају се и као (де)стимулативни фактори за развој креативности и стваралачког деловања младих. Међутим, ширење техничких достигнућа и униформно коришћење техничких средстава као извор културних утицаја, постаје универзалан начин културних изражавања који спутава креативност младих.*

***Кључне речи:** породични услови, културне активности, креативност младих.*

---

1. Породични услови и креативност младих

Значајну улогу у изражавању и развоју даровитости имају социјални услови (материјално-културни услови и социјална подршка). Они не само да омогућују да се искажу креативне склоности, него и да се на основу њих развије организована активност и дугорочно усмеравање младих у неговању даровитости. У друштвене чиниоце, од којих зависи развој даровитости, спадају породица (породични односи, социјално стање и културна клима), школа (организација и облици рада, мотивација и креативност наставника), локална заједница (ваншколске активности младих, друштвена и културна клима) и друштвени систем (прописи којима се уређује образовање даровитих, систем стимулација и вредновања креативности и стваралаштва људи итд.).

Сваки од ових чинилаца има своје карактеристике и значај у развоју креативних потенцијала и достизању одређених стваралачких резултата. Међутим, однос према даровитима има и своје социолошке димензије: 1) како друштвени чиниоци утичу на откривање, подстицање и развој креативности; 2) из

којих социјалних слојева и породичних средина потичу креативније особе и који услови погодују њиховом развоју; 3) како се одвија развој креативних особа и какви су домети њиховог стваралаштва; 4) које су препреке и проблеми у развоју даровитих особа. Истраживање ових питања у конкретној друштвеној средини, а посебно анализа карактеристика и ефеката стваралаштва даровитих и креативних појединаца, показује какво место и какав значај имају даровити и рад са њима.

Тако истраживања показују да развој интересовања и културних активности деце зависи од социјалне припадности, образовања и културне подршке родитеља како код неговања читалачких интересовања и коришћења књиге (Јелушић, 2005), тако и код неговања музичких искустава и музичких способности (Нешић и сар., 2006). Социјални и културни услови могу подстицајно да доприносе развоју индивидуалних потенцијала и креативности, али могу бити и ограничавајући фактор који ће спутавати испуњавање појединца.

Међутим, измењене друштвене околности и промене у породици рефлектују се на њену васпитну улогу, па и на однос према даровитости.

Нови друштвени услови су утицали на стварање новог типа породичне средине у којој доминира нуклеарна породица, најужа заједница са редукованим функцијама и прилагођеним улогама својих чланова. Обављање посла изван породице, смањивање заједничких активности и заједничког времена, материјални и други проблеми који нарушавају међусобне односе, утичу на дестабилизацију брачних и породичних односа, на поремећај односа са децом, на отежано остваривање функција породице и на потискивање породице као важне друштвене групе.

То се може изразити и као пад ауторитета породице, слабљење њеног друштвеног утицаја и слабљење ауторитета родитеља као социјалних узора и васпитача. Он је последица губитка економске снаге породице, стабилности и сигурности који из тога проистичу, али и промене социјалних односа и начина рада са децом.

Промене у организацији породице (масовни разводи и настанак непотпуних породица, формирање неформалних брачних и породичних заједница, отварање нових заједница после неуспешних бракова), доприносе запостављају васпитне

улоге породице, што доводи до трансформације у васпитању младих. Тако настаје „историјско одвајање“ младих од традиционалних васпитних норми и облика понашања, потискивање социјалне усмерености и породичне сигурности, као и стварање новог типа социјалне и културне интеграције младих која се заснива на масовном утицају јавних културних установа (У. Бек, 2001, стр. 220).

Смањење заједничке активности у породици, измењени односи између младих и одраслих и масовни модели културе утичу на појаву типа личности која је, подређена деловању ванпородичних фактора. Тако настаје „карактер усмерен другима“ (Д. Рисман), личност зависна од спољашних ауторитета (К. Лаш), личност подложна социјалној контроли (У. Бек) конформистичка и некреативна личност којој није својствен стваралачки набој. Она је не само економски него и културно зависна како од породице, тако и од других извора утицаја што спутава осамостаљивање, ограничава оспособљавање за социјални живот и спутава развој способности културних навика и интересовања. Препуштање масовној култури и некритично примање њихових утицаја, има негативне последице на развој.

У таквим условима запостављена је креативност појединца, друштвена подршка стваралачком испољавању младих, јер се намећу доминантни модели масовне културе и културних изражавања младих.

Такође, класна припадност која обухвата социјални статус, улогу и социјалне карактеристичне групе, којој породице припадају, доприноси формирању и изражавању класних интереса, тежњи и културних вредности. Сходно томе, развијају се одређени облици понашања, интересовања, својства личности и способности који одговарају одређеним друштвеним групама. Кроз социјалне односе испољавају се класне и социјалне разлике и остварује њихова друштвена легитимизација. Тако настају и разлике у развоју креативности.

Коначно, и друштвени систем преко инструмената друштвено-политичког деловања намеће одређене економске, политичке, културне и идеолошке утицаје, па тако намеће и одређени вредносни систем и моделе личности. Грађански тип друштва развоја грађанске вредности (слободно тржиште, комуникација, толеранција, добит, моћ) и тип личности који се потврђује у таквом друштву (практичан, такмичарски, себичан),

који није погодна основа за развој свих потенцијала личности, па и за развој креативности.

2. Слободно време и стваралаштво младих

Под слободним временом се подразумева време ван рада, време које појединац посвећује себи и активностима по свом избору. „Слободно време се своди на онај део времена у којем индивидуа ослобођена својих обавеза и традиционалних улога које јој друштво намеће, приступа обновљеној свести о својој животној јединствености“ (Коковић, 1994, стр. 293). За разлику од времена које је испуњено радним обавезама, слободно време остаје појединцу за друге активности. Подела на радно и слободно време треба да истакне различите мотиве који подстичу активности појединца и различит садржај и ефекте ових активности. Истовремено, са скраћивањем радног времена и побољшавањем квалитета и услова рада, расте значај слободног времена и могућности за његово разноврсно коришћење.

Ангажовање појединца у слободном времену зависи од бројних индивидуалних и социјалних чинилаца као што су узраст, интересовања, породична припадност, социјално порекло, степен образовања културне навике итд. Оно може бити везано за читаву лепезу разнородних активности од културних, забавних или образовних до спортских, физичких и рекреативних. За ово разматрање важно место је и учешће активности у слободном времену, да ли је слободно време испуњено рутинским или стваралачким активностима.

Активности младих у слободном времену показују какав је њихов однос према стваралаштву. Ако у слободном времену доминирају непродуктивне, забавне и потрошачке активности, онда је то рутинско коришћење слободног времена. Ако у слободном времену постоје организоване сазнајне, креативне и иновативне активности, онда је то продуктивно и конструктивно коришћење слободног времена. Оно има за циљ сузбијање неорганизованог расипања слободног времена, на једној страни, спречавање манипулације и злоупотребе појединца у слободном времену, али и систематско настојање да се испољи креативност и стваралаштво. „Социо-културна активизација и анимација слободног времена постаје актуелна у времену агресивне потрошње и промене вредновања

материјалних добара; она отвара питање слободног времена као могућности еманципације, задовољства, социјалног sazревања, доживљаја друштвености, солидарности, једнаких могућности и демократије“ (Коковић, 1994, стр. 297).

У слободном времену се могу упражњавати бројне стваралачке активности – уметничке, културне, спортске, забавне, иновативне и друге. Од њиховог садржаја зависи и степен креативног ангажовања појединца у слободном времену. Уколико су активности више рутинског карактера и уколико захтевају мање ангажовање креативних способности или мање доприносе њиховом развоју, утолико се слободно време своди на доколицу, разоноду или просто губљење времена. Уколико се у слободном времену подстиче развој креативних способности, негује стваралаштво и негује индивидуална иновативност, утолико је и слободно време део општег искуства које доприноси развоју креативности и стварачких могућности појединца.

У слободном времену долазе до изражаја и склоности и интересовања појединца, њихове преокупације и преференције који могу бити веома различити.

Савремени друштвени услови који неповољно делују на развој стваралаштва могу се, према Х. Риду, изразити на следећи начин: 1) општа појава отуђења делује на атрофију сензибилитета; 2) развој научног рационалног уништава „мистерију лепоте“, али не може бити замена за симболичку улогу уметности; 3) сама демократија није довољна за уметност јер ствараоци теже да превазиђу постојеће; 4) ратни сукоби и немири нису погодни за развој уметности; 5) тзв. „технолошки човек“ не осећа потребу за уметношћу јер он је „већ добар, радостан, слободан“, док у ствари технологија не успева да отклони трагични смисао живота (Рид, 1971, стр. 27-28). Дакле, облици дехуманизације савременог света и техничко-технолошки рационализам који продире у све људске активности, спутавају слободу људског испољавања, мисаоност и осећајност савременог човека и свде његове димензије на оно што је практично и корисно.

Уметничко стваралаштво има изузетну друштвену улогу и важно место у креативном испољавању појединца али оно у многим аспектима зависи од друштвених услова и фактора који учествују у афирмацији уметничког стваралаштва, у подстицању уметничке креативности и у задовољавању

уметничких потреба младих. Породица има вишеструке могућности у приближавању уметничког стваралаштва младима кроз упознавање уметничких садржаја, кроз активности и учешће младих у културом животу средине, такмичењима и другим облицима неговања уметности. Колико се оне остварују, може показати анализа упознавања и прихватања уметничког стваралаштва од стране ученика, анализа културно-уметничких активности ученика и школе и анализа културних активности у слободном времену и вредносних оријентација младих.

Млади су најбројнији извори уметничког стварања; међу њима се регрутују млади ствараоци и најкреативнији потенцијали у свим областима уметничког стварања. Они су и најмасовнији „корисници“ и најзахвалнија публика уметничких програма. Колико ће то бити, зависи не само од индивидуалних могућности, него и од подстицаја и уметничких сазнања и искустава која стичу у школи; као и од реалних могућности да се свакодневно овим активностима баве. Средине у којима је развијен уметнички живот, у којима делују најистакнутији ствараоци и у којима постоје организовани програми уметничких активности, представљају несумњиву предност у односу на средине у којима тога нема.

3. Улога образовања у развоју креативности

Динамичне промене у свету, нарочито економски и технолошки развој, захтевају нову визију образовања која почива на доживотном учењу. Поред прилагођавања образовања динамичним захтевима професија, образовање постаје процес непрекидног развоја личности, индивидуалних способности и особина неопходних измењеним условима живота и рада. „Задатак образовања се састоји у томе да свима, без изузетка, омогући да изразе свој таленат и сав свој стваралачки потенцијал, што за сваког појединца значи могућност остваривања својих личних планова“. То значи да образовање као делатност не сме да остави „неискоришћеним ни једна таленат који је као ризница сакривен у сваком човеку“. (Делор, 1996, стр. 12).

Овај приступ, који се залаже за афирмацију индивидуалних способности у образовању, подразумева крупне измене у систему образовања, од циљева и организације

школства, до садржаја и програма образовања, али и нов приступ реформи образовања.

Непрекидно ширење знања и информација у свим областима људских активности даје учењу главну улогу у будућем прогресу. „Учење постаје главно средство целовитог развоја појединца, његове адаптације на рад и активизације у другим областима. Мора се закључити, да је више од свега потребно развијати нове концепте за примену принципа доживотног учења“ (Исто, стр. 18). То захтева ширење облика и могућности образовања, иновирање циљева, преиспитивање програма и укључивање нових видова наставе.

Обезбеђивање квалитета и компетентности образовања у новим условима добија на значају, али се критеријуми за процењивање проширују тако да поред постигнућа у настави и учењу, обухватају припрему појединца за живот, за „ефикасно функционисање у модерном, технолошко-информатичком прожетом друштву“, за све његове животне улоге. Главна упоришта за неопходан квалитет образовања у новим условима су програм, квалитет наставника и облици и методи рада.

Учење за XXI век мора да „носи визију какво ће друштво бити и какве квалитете ће имати човек који ће се обликовати учењем. образовање мора да има у виду последице технолошке основе, доминирајућих медија и такмичарских односа на човека, дехуманизације вредности и културе. образовање, заправо, остаје и даље „средство хуманизације које прихвата недељивост културе, уметности, науке, технологије, емоционалног и рационалног, перцептивног и аналитичког и наравно, хуманистичког, што је потребно савременом човеку.“ (Пападопулос, 1998, стр. 45-46).

Из ових разлога потребно је, у складу са новом улогом образовања, развијати нову концепцију образовања која ће омогућити флексибилност, разноврсност и доступност образовања, као и развој креативности. Уместо прилагођавања појединца променама у професионалној делатности, образовање постаје процес „перманентног развоја човекове личности, знања и вештина, способности изношења својих ставова и предузимања разних активности“ (Стратегије, 1997, стр. 17), процес који доприноси извршавању његових улога у процесу рада и живота у друштву. То је концепција образовања која треба да омогући стварање „друштва знања“ у коме ће образовање бити услов опстанка, у коме ће рад бити заснован на

стицању, активирању и примени знања, на перманентној обнови знања због промена у професионалном и друштвеном животу, али и на потреби развоја индивидуалне креативности и стваралаштва.

Литература:

- Бек, У. (2001): Ризично друштво, Филип Вишњић, Београд.
- Делор, Ж. (1996): образовање скривена ризница, Министарство просвете, Београд.
- Ивановић, С (1997), ед: Зборник Стратегије развоја и реформе образовања у свету, Министарство просвете, Београд.
- Јелушић, С. (2005). Дјечја књижница у развоју читатељске културе у обитељи, Живот и школа 2/2005, Осијек.
- Коковић, Д. (1994): Социологија образовања, Матица Српска, Нови Сад.
- Нешић, В. и сар. (2006): Породица и музичка искуства ученика основних школа у Нишу, Годишњак за психологију, Филозофски факултет, Ниш.
- Papadopoulos, G. (1998): Learning for the Twenty – first century: issues and prospects: Зборник Education for Twenty – first century, UNESCO, Paris.
- Рид, Х. (1971): Умјетност и отуђење, Младост, Загреб.

Stanoje Ivanovic, PhD
Teacher Training Faculty
Belgrade

FAMILY CONDITIONS, FREE TIME AND CREATIVITY OF YOUTH

Abstract: The paper considers family conditions and their influence on free time activities, as well as expression and development of creativity. Different social experiences and versatile possibilities for nurturing of interests can appear as de(stimulating) factors for the development of creativity and creative activity of young people. However, the spread of advanced technology and uniform use of technical means as sources of cultural influences have become universal way of cultural research, standing on the way of creativity of youth.

Key words: family conditions, cultural activities, creativity of youth.